

**ADVIES
TOEGANKELIJKHEID
VIBES-STEMBUREAUS
BIJ VERKIEZINGEN
VOOR HET EUROPEES
PARLEMENT 2024**

Den Haag, november 2024

Voorall
Van Diemenstraat 196
2518 VH Den Haag
070 365 52 88
info@voorall.nl
www.voorall.nl
www.facebook.com/voorall
www.X.com/voorall

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Wijze van aanleggen tijdelijke geleidelijn.....	4
3.	Bevindingen	7
1)	Segbroek, bibliotheek Segbroek, Weimarstraat 353.....	7
2)	Centrum, bibliotheek Transvaal, Hobbemaplein 30	8
3)	Scheveningen, Mallemok, Westduinstraat 38	9
4)	Ypenburg, Inclusion4All, Vuursteen 8	11
5)	Loosduinen, Pillen en Praten, Volendamlaan 1260	15
6)	Escamp, stadsdeelkantoor Escamp, Leyweg 813	17
7)	Laak, Vadercentrum, Jonckbloetplein 24.....	20
8)	Haagse Hout, bibliotheek Haagse Hout, Theresiastraat 195.....	20
9)	Gebruik leesloupe	21
4.	Geschiktheid locaties VIBES-stembureaus	24
5.	Informatievoorziening voor mensen met een beperking	25
6.	Samenvatting en conclusie.....	26
7.	Ten slotte.....	27
8.	Over Voorall	28
9.	Vragen?	28
	Bijlage 1	29

ADVIES TOEGANKELIJKHEID VIBES-STEMBUREAUS BIJ VERKIEZINGEN VOOR HET EUROPEES PARLEMENT 2024

1. Inleiding

Sinds 1 januari 2019 dienen wettelijk alle stembureaus toegankelijk te zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Mensen met een beperking dienen hun democratisch recht om te stemmen op gelijke voet met anderen te kunnen uitoefenen en iedere kiezer die dat wil, dient zoveel mogelijk in staat te worden gesteld om zelfstandig zijn of haar stem uit te brengen. Wanneer een stemlocatie niet toegankelijk is of gemaakt kan worden dient het college van B&W de gemeenteraad hierover te informeren.

Voorall, de belangenorganisatie voor Hagenaars met een beperking, ziet dat de gemeente Den Haag de toegankelijkheid van de verkiezingen voor mensen met een beperking serieus neemt en zich inzet om dit op een goede manier te realiseren. Een van de initiatieven op dit gebied is dat de gemeente het sinds enige jaren mogelijk maakt dat kiezers met een visuele beperking kunnen stemmen met behoud van het stemgeheim met behulp van extra voorzieningen in een aantal stembureaus, de zogenaamde VIBES*-stembureaus. In De VIBES-stembureau is een stemmal met soundbox aanwezig en een extra stembureau medewerker om mensen met een visuele beperking te begeleiden. Ook liggen er tijdelijke indorgeleidelijnen, die helpen bij de oriëntatie in het stembureau.

Bij de laatste twee verkiezingen werd duidelijk dat de tijdelijke indorgeleidelijnen in deze VIBES-locaties niet voldoende voelbaar zijn voor mensen die zeer slechtziend of blind zijn. Voorall heeft daarom de gemeente geadviseerd om te onderzoeken of een ander type geleidelijn mogelijk is. Op 19 april 2024 heeft het bureau Verkiezingen van de gemeente Den Haag samen met Koninklijke Visio, Voorall en ervaringsdeskundigen met een visuele beperking een test uitgevoerd met een aantal nieuwe opties voor de indorgeleidelijnen. Deze indorgeleidelijnen worden gemaakt van stukloper dat in bouwmarkten te koop is als afdekpapier om vloeren te beschermen tijdens een verbouwing. Voorall heeft naar aanleiding van de test haar voorkeur uitgesproken voor de variant met stukloper die in drieën dubbelgevouwen is tot een breedte van 40cm in combinatie met een dubbele lijn reliëftape aan de zijkant van de stukloper, in combinatie met twee geleidetegels, zoals TG-lining die aanbiedt. Deze tegel is de best tastbare variant voor een indorgeleidelijn, maar te kostbaar om aan te schaffen voor de totale lengte van geleidelijnen die nodig is bij de acht VIBES-stembureaus.

Tijdens de verkiezingen voor het Europees Parlement op donderdag 6 juni 2024 testte Voorall deze variant van voelbare markering op alle acht VIBES-stembureaus in Den Haag samen met kiezers die zeer slechtziend of blind zijn. Hierbij keken we naar de wijze waarop de indorgeleidelijnen waren aangelegd

* VIBES: visueel beperkte stemmers

en testten we of de ervaringsdeskundigen de route vanaf de entree van het gebouw naar het stembureau toe en vervolgens in het stembureau zelfstandig konden vinden aan de hand van de indorgeleidelijn. Daarbij is het eerste deel vanaf de entree naar het stembureau toe het belangrijkste, omdat de kiezer deze zelfstandig moet afleggen. Bij binnenkomst in het stembureau worden alle kiezers door het stemproces heengeleid en is het minder noodzakelijk om zich alleen op de tijdelijke indoornavigatielijn te oriënteren.

In dit advies leggen we allereerst uit op welke wijze de tijdelijke geleidelijn aangelegd dient te worden. Vervolgens beschrijven we per stemlocatie de bevindingen van de testers. Ook staan we stil bij het gebruik van de leesloupe, naast het gebruik van de stemmal. De test bij de acht stembureaus leverde verder algemene informatie op over de toegankelijkheid van de stemlokalen. De belangrijkste aandachtspunten hiervan worden bij de bevindingen van de testers opgesomd.

Vervolgens schrijven we over de twee nieuwe VIBES-locaties, namelijk buurtcentrum de Mallemok in Scheveningen en apotheek Pillen en Praten in Loosduinen. Bij deze twee locaties is gekeken of de toegankelijkheidsaspecten die belangrijk zijn voor mensen met een visuele beperking goed op orde waren. Tot slot richten we ons in dit advies op de informatievoorziening voor mensen met een visuele en auditieve beperking.

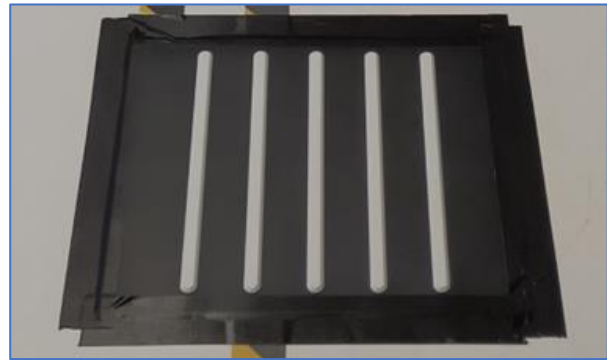
Met dit advies hopen we een goed overzicht te geven van de wijze waarop mensen met een zintuiglijke beperking hebben kunnen deelnemen aan de verkiezingen voor het Europees Parlement en bieden we waar dit noodzakelijk is adviezen ter verbetering aan voor toekomstige verkiezingen.

2. Wijze van aanleggen tijdelijke geleidelijn

De tijdelijke indorgeleidelijn die als voorkeursvariant uit de test kwam, bestaat uit een lijn van stucloper die in drieën dubbelgevouwen is tot een breedte van 40cm. De lijn wordt vastgeplakt aan de ondergrond. Aan de lengteranden wordt reliëftape bevestigd over de volle lengte van de lijn. Om het begin van de lijn op te merken is het belangrijk deze te starten met 2 ribbeltegels (ribbels in de lengterichting) naast elkaar, daarna begint de stucloper.

Geleidelijn gemaakt van driedubbelgevouwen stucloper met reliëftape aan de zijkanten.

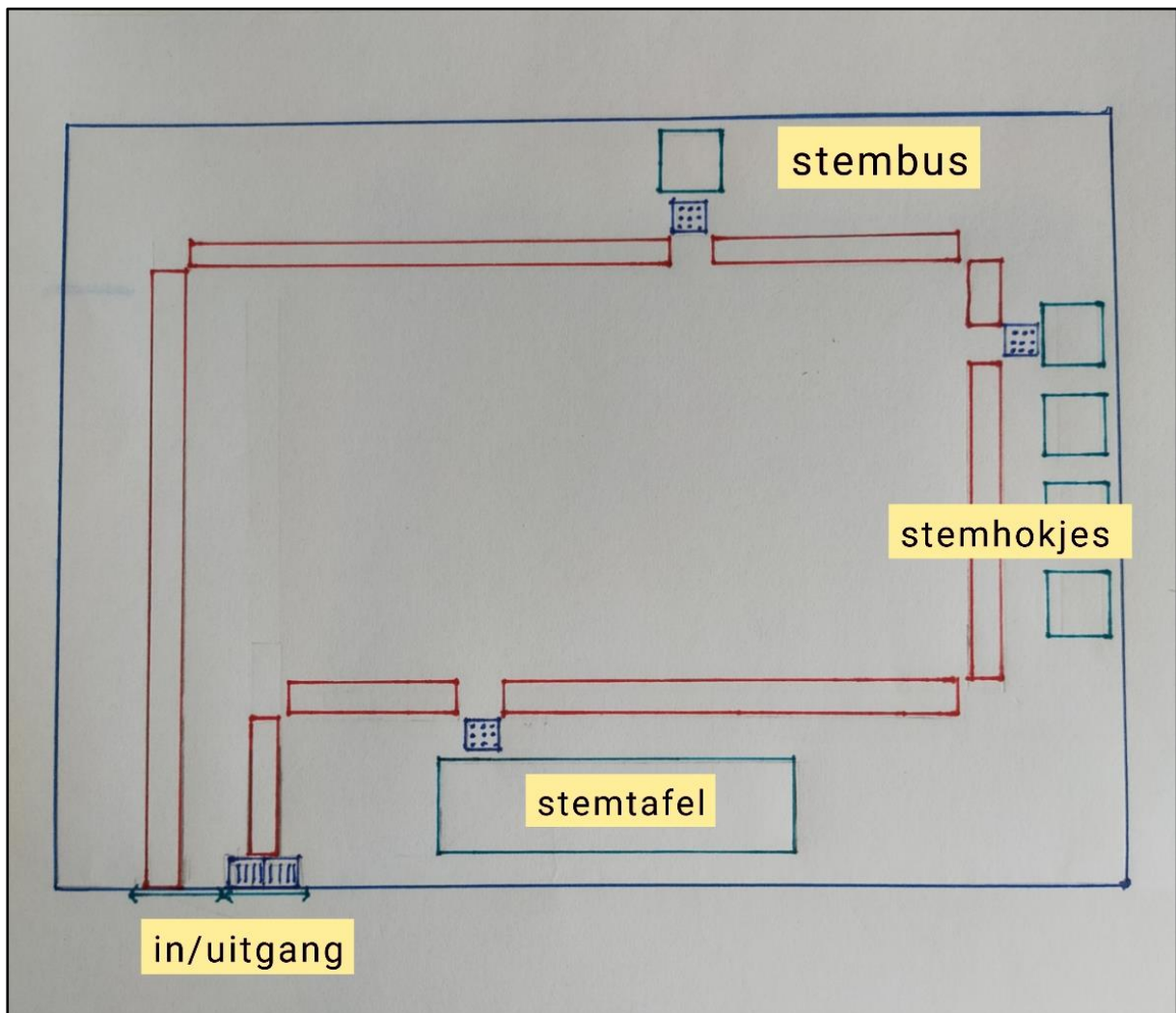
Ribbeltegel TG-lining

Verder is het belangrijk is dat de stucloper op de juiste wijze wordt neergelegd bij richtingveranderingen. We volgen hierbij zoveel mogelijk de richtlijnen die gebruikt worden bij de aanleg van geleidelijnen buiten op straat, omdat mensen met een visuele beperking gewend zijn aan dit systeem.

Bij richtingwijzigingen die vloeiend met de stucloper gelegd kunnen worden is het de bedoeling om de stucloper te laten meebuigen. Bij richtingveranderingen die niet vloeiend gelegd kunnen worden is een zogenaamd attentievlak nodig: een lege ruimte tussen de lijn in de ene richting en de lijn in de andere richting. Zorg voor een vierkante open ruimte, max 60x60 cm.

ATTENTIEVLAK (beschrijving)	
<p>Attentievlakken zijn onderbrekingen in geleidelijnen t.b.v. specifieke informatie aan de gebruikers, zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afbuiging van de richting en/of T-splitsing en/of kruising • Aangeven van een objectmarkering • Voorwaarschuwing van een waarschuwingmarkering • Attendering hellingbaan • Attendering voor waarschuwingmarkering 	

Om aan te geven waar zich de stemtafel, het stemhokje met de stemmal en de stembus bevindt, worden noppentegels van TG-lining gebruikt. De noppentegels attenderen de kiezer erop dat zij moeten stoppen. Ook hier is een attentievlak nodig, zie onderstaande tekening.

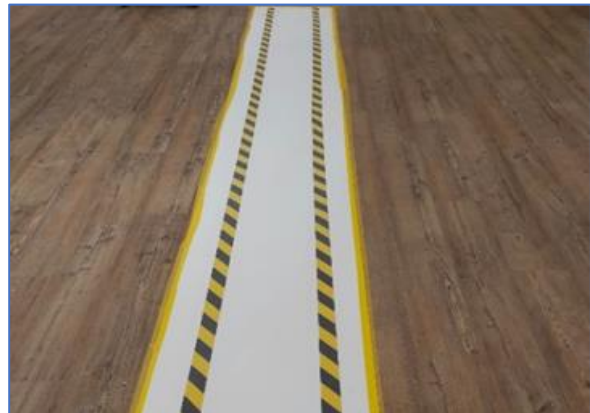

Voorbeeldtekening van de plaatsing van tijdelijke indorgeleidelijnen in het stemlokaal met attentievlakken en noppentegels.

De geleidelijn bij de verkiezing voor het Europees Parlement is helaas niet exact uitgevoerd volgens het advies van Voorall. Het verschil zat in het feit dat de reliëftape niet aan beide zijanten van de stucloper was aangebracht, maar *op* de stucloper. Hierdoor is het voelbare hoogteverschil tussen ondergrond en geleidelijn minder groot.

Geadviseerde indoorgeleidelijn met reliëftape aan de zijkanten.

Gebruikte indoorgeleidelijn met reliëftape op de stucloper.

3. Bevindingen

1) Segbroek, bibliotheek Segbroek, Weimarstraat 353

Aanleg geleidelijn

De weg naar het stembureau binnenin de locatie was lang, maar ruim bemeten. De geleidelijn lag er strak bij. De tijdelijke indoorgeleidelijn startte pas voorbij de tweede schuifdeur. Hierdoor hebben mensen met een visuele beperking moeite de route te vinden in de eerste meters na de entree van het gebouw.

Zelfstandig de route vinden

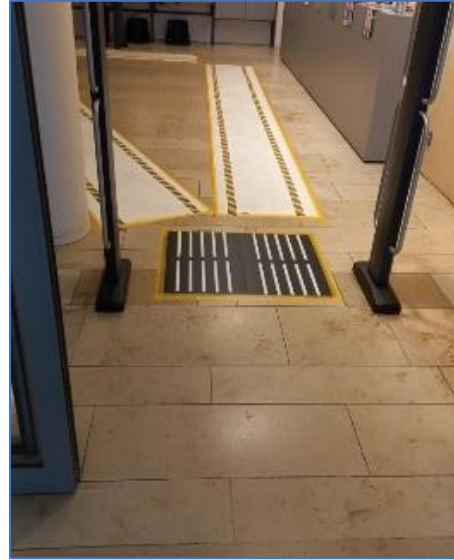
De ervaringsdeskundige kon hier met enig zoeken zelfstandig de route naar het stembureau vinden. De ervaringsdeskundige vond het wat onwennig om over de tijdelijke geleidelijn te lopen in verband met het onbekende materiaal en ging hierdoor schuifelen over de geleidelijn. De zwart-gele contrastlijn is niet gebruikt door de ervaringsdeskundige. Bij navraag was de geel-zwarte band goed te voelen met de taststok door de ervaringsdeskundige.

Overige opmerkingen

Er ontbrak een stoel met armleningen in het stemhokje met de stemmal.

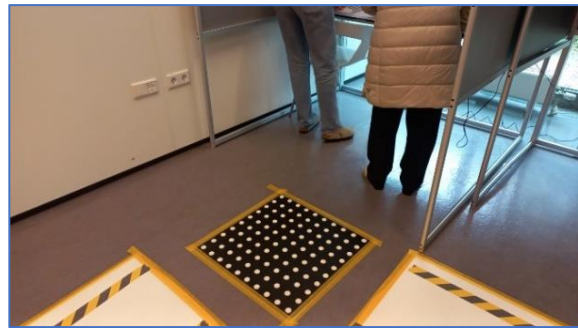
De blindegeleidelijn start niet bij de entree van het gebouw.

De start van de indorgeleidelijn was pas na de tweede schuifdeur.

De noppentegel ter hoogte van de stemtafel.

Noppentegel ter hoogte van het stemhokje, waar een stoel ontbreekt.

2) Centrum, bibliotheek Transvaal, Hobbemaplein 30

Aanleg geleidelijn

De geleidelijn lag strak op de harde ondergrond. De route naar de uitgang was hier tegen de route vanaf de ingang gelegd. Dit is verwarrend bij binnenkomst, omdat de kans bestaat dat iemand de route in de verkeerde richting gaat lopen. Een vrije ruimte van 60cm aan weerszijden van de tijdelijke geleidelijn is in principe noodzakelijk om de taststok vrij te kunnen bewegen om de route te voelen. Dat betekent dat er in principe 1,6m ruimte per geleidelijn nodig is. Wanneer lijnen naast elkaar liggen kan voor de tussenruimte van de heen- en terugweg dezelfde 60cm gebruikt worden. Bij de ingang is dus een breedte nodig van 2,6m. Wanneer dat niet haalbaar is, is het zeker belangrijk voor de ruimte tussen beide lijnen 60cm aan te houden en eventueel de ruimte aan de buitenkanten van de lijnen wat kleiner te maken.

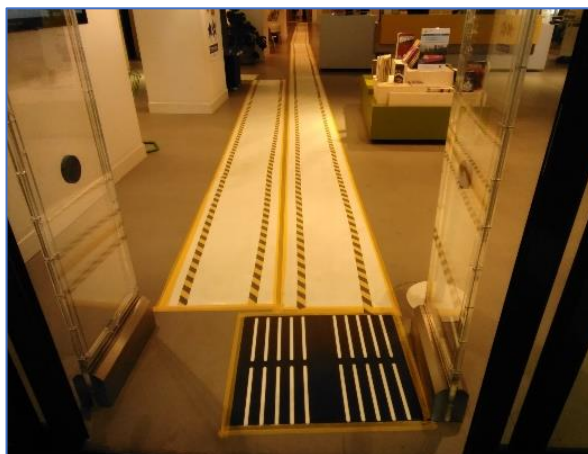
In de hoeken was een attentievlak vrijgehouden, waardoor mensen met een visuele beperking weten dat er een richtingverandering volgt.

Zelfstandig de route vinden

De ervaringsdeskundige kon zelfstandig de route in het stembureau vinden.

Overige opmerkingen

- De route naar het stembureau in dit gebouw die door de tijdelijke geleidelijn wordt aangegeven is door de krappe bocht niet geschikt voor mensen met een scootmobiel of grotere rolstoel. Mensen met een scootmobiel kunnen binnendoor via een andere route bij het stembureau komen. Het is handig om in dit soort situaties de rolstoelroute met een bordje aan te geven.
- De leesloupe lag hier klaar in het stemhokje zelf, terwijl deze bij de aanmeldtafel hoort te liggen.

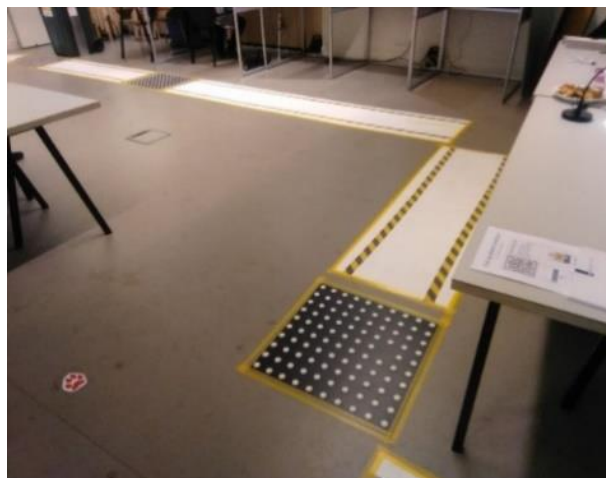
Geleidelijnen voor de heen- en terugweg liggen tegen elkaar aan.

De lange route van de geleidelijn naar het stemgedeelte

Een vrij ruimte (attentievlak) kondigt een richtingsverandering aan.

De noppentegel is geplaatst voor de stemtafel.

3) Scheveningen, Malle Mok, Westduinstraat 38

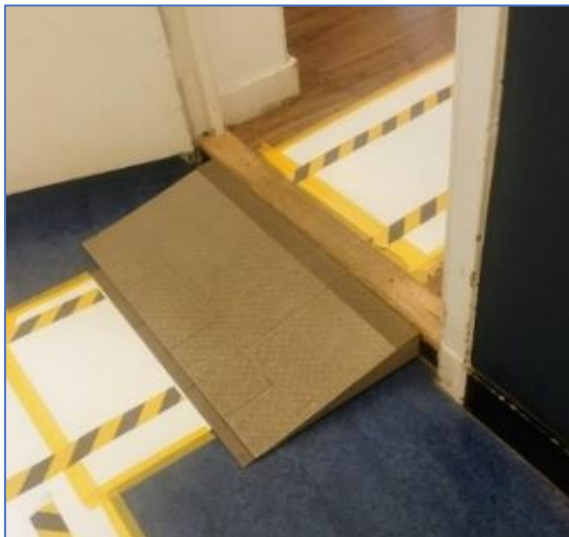
Aanleg geleidelijn

De geleidelijn lag strak op de vloer en de route heen en terug kruisten elkaar niet. Op de route lag een drempel, deze lag goed en vast. Een geleidelijn op de drempel was niet nodig omdat het maar een kort stukje van de route betrof.

De tijdelijke geleidelijn was hier doorgetrokken naar de nooduitgang. Dit leidt tot verwarring, omdat mensen met een visuele beperking hierdoor niet in de juiste richting geleid worden.

De geleidelijnen zijn bij dit stembureau doorgetrokken in de hoeken. Een attentievlak ontbreekt.

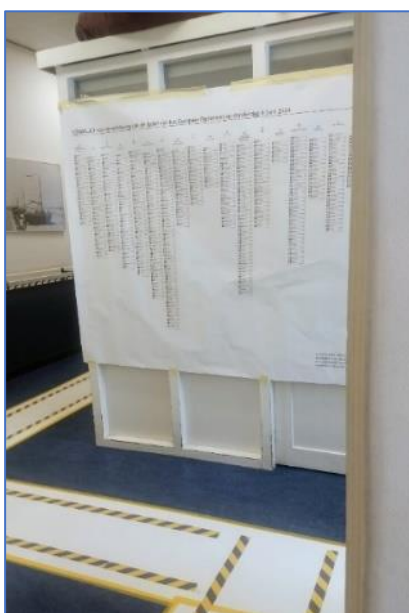
De noppentegels lagen ter hoogte van de voorzieningen.

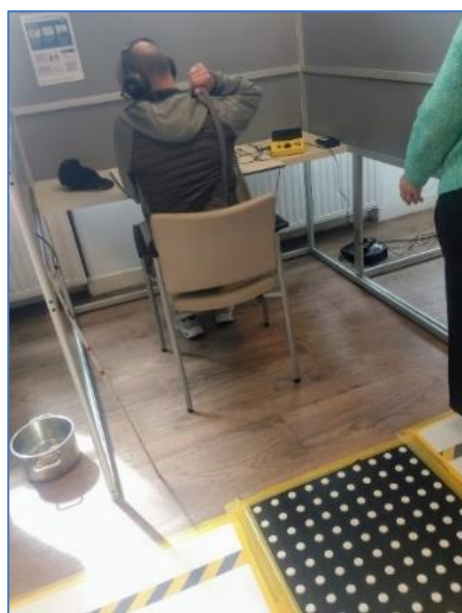
Een tijdelijke hellingbaan overbrugt het hoogteverschil bij een drempel en ligt goed vast.

Onnodige geleidelijn naar de nooduitgang.

Een attentievlak bij de richtingverandering ontbreekt.

De noppentegel ter hoogte van het stemhokje.

Zelfstandig de route vinden

De route naar het stemgedeelte was voor de ervaringsdeskundige duidelijk.

Overige opmerkingen

Tijdens het stemmen kwam een ouder stel stemmen, van wie achteraf duidelijk

werd dat mevrouw wat slechter zag. Het stel meldde bij de aanmeldtafel niet dat mevrouw slechtziend was. Medewerkers vroegen niet aan het stel of ze voorzieningen nodig hadden bij het stemmen. Het stel ging gezamenlijk een gewoon stemhokje zonder voorzieningen in om te stemmen. Later bleek dat zij dit deden omdat mevrouw door haar slechte zicht niet zelfstandig kon stemmen. Doordat dit bij de stembureau medewerkers niet bekend was, reageerden zij op het gezamenlijk stemmen en ontstond hierover onenigheid. Na enige uitleg werd het meneer toegestaan om mevrouw te helpen bij het stemmen. We vinden dat het logisch was geweest dat de kiezers bij de stemtafel ter sprake hadden gebracht dat mevrouw slechtziend was, maar we vinden ook dat het op een VIBES-stembureau meerwaarde heeft als medewerkers pro-actief vragen aan de kiezer of deze gebruik wil maken van een leesloupe of stemmal. Veel kiezers zijn niet op de hoogte van de beschikbaarheid van de leesloupe en onze verwachting is dat een veel groter aantal kiezers hiervan gebruikmaakt als actief op deze mogelijkheid gewezen wordt.

Geschiktheid stembureau Mallemok Scheveningen als VIBES-stembureau

Deze locatie deed voor het eerst mee als locatie met extra voorzieningen voor mensen met een visuele beperking. We gaan daarom wat dieper in op de geschiktheid van de locatie als VIBES-stembureau. Het stembureau is goed te bereiken met het openbaar vervoer. De ingang was goed te vinden. De entree bestond uit automatische schuifdeuren die leiden naar de receptie en er is een drempelloze toegang. Het gebouw is gelijkvloers en de ondergrond is geschikt om voelbare markering op aan te brengen. De locatie is daarom zeer geschikt als VIBES-stembureau.

4) Ypenburg, Inclusion4All, Vuursteen 8

Aanleg geleidelijn

De tijdelijke blindengeleidelijn begon niet voor, maar rechts van de entree, hier lag ook de starttegel. In het verlengde van de entree lag de route om het stembureau te verlaten. Dit werkt verwarrend voor mensen met een visuele beperking omdat zij op deze manier de route in tegengestelde richting gaan lopen. Dit is op te lossen door de starttegel in het verlengde van de entree te leggen en daarna een hoek in de route te maken.

De geleidelijn is op sommige plaatsen gaan 'bollen', doordat het onvoldoende vastgemaakt kan worden aan de vloerbedekking. Dit was bij de verkiezing in 2023 ook het geval. De starttegel en de noppentegel (beide van TG-lining) bleven wel goed liggen.

Een attentievlak bij de hoek ontbrak.

In dit stembureau werd ook opgemerkt (en uitgetest met een bekertje water) dat de stucloper op een regenachtige dag glad wordt door de transparante plastic laag aan de bovenzijde. Dit geeft risico op uitglijden.

Looproute via de geleidelijn, waarbij opvalt dat de starttegel niet direct achter maar rechts van de voordeur ligt.

De tijdelijke geleidelijn blijft niet strak op de vloerbedekking plakken.

Een attentievlak bij de hoek ontbrak.

Zelfstandig de route vinden

De ervaringsdeskundige kon zelfstandig de route vinden op deze stemlocatie. Deze locatie heeft als voordeel dat de kiezer bij binnenkomst gelijk in het stembureau staat, waar stembureau medewerkers de kiezers door het stemproces heen leiden.

Overige opmerkingen

De verwijzing buiten naar de entree van de stemlocatie was zo opgehangen dat deze ronddraaide door de wind en het verwijsbord de verkeerde kant op wees.

Omdat het mooi weer was stond de entreedeur van de locatie open en was deze gemakkelijk te vinden. Wanneer de deur bij kouder weer dicht is, is deze voor iemand met een visuele beperking nauwelijks waar te nemen, doordat hij er exact hetzelfde uitziet als de naastgelegen raampartijen. Daarom hadden we in een eerder advies geadviseerd om de plaats van de deur en de deurknop (eventueel tijdelijk) opvallender te maken door middel van contrastkleur op de deurknop, bijvoorbeeld met stickers, tape oid. En om ter hoogte van de deurknop een affiche aan te brengen op het raam met de tekst 'Ingang

stembureau' in de huisstijl van de Haagse verkiezingen, zoals die ook gebruikt wordt bij de richtingsbordjes (zie foto). Helaas zagen we dat dit advies niet is overgenomen. Dat betekent dat de deur bij slecht weer niet of nauwelijks te vinden zou zijn geweest voor mensen met een visuele beperking.

Bordje met tekst 'Ingang Stembureau'

Deurknop is niet zichtbaarder gemaakt en affiche op deur ontbreekt

De drempel bij de ingang is 3 cm en gemaakt van metaal. Hier was een tijdelijke drempel tegenaan gelegd, die echter twee hellingshoeken had en lager aansloot bij de drempel van het gebouw. Hierdoor ontstond een drempel met verschillende hoogtes, die voor iemand met een rolstoel heel lastig te nemen is. Een ervaringsdeskundige rolstoelgebruiker kon deze drempel met enige moeite nemen door zich met zijn armen aan de deurpost naar binnen te trekken. Vanwege het mooie weer stond de deur open. Wanneer de naar binnen zwaaiende deur dicht is op koudere dagen is het voor een rolstoelgebruiker niet mogelijk hier zelfstandig naar binnen te komen.

Er stonden geen stoelen, ook niet in het stemhokje met de stemmal. Als een persoon om een stoel vraagt, wordt deze geplaatst. Dat is niet de bedoeling, omdat het uitgangspunt is dat iedere kiezer zelfstandig en gelijkwaardig zijn stem kan uitbrengen. Dat betekent dat het niet nodig moet zijn om te vragen om een stoel.

Richtingsbord is met touw aan paal vastgemaakt en waait met de wind mee.

Drempel bij de voordeur sluit niet geheel aan bij de entree en heeft twee helingshoeken.

Buitenkant van het gebouw.

In het stemhokje ontbreekt een stoel met armlenningen.

Geschiktheid stembureau Inclusion4All Ypenburg

Dit stembureau is eerder aangemerkt als geschikt om te gebruiken als stembureau met extra voorzieningen voor mensen met een visuele beperking. Een belangrijk nadeel is echter dat er op deze locatie tapijt ligt, waardoor de tijdelijke geleidelijn niet goed vast blijft zitten en opbolt. Dit kan gevaarlijke situaties opleveren. Dit is op te lossen door tijdelijke vloerbedekking te gebruiken zoals die ook in gymzalen wordt gelegd.

De deur van deze locatie gaat niet automatisch open. Het tapijt, de lastige vindbaarheid van de deur en het ontbreken van een automatische deuropener maken deze locatie minder geschikt als VIBES-locatie. De kleine overzichtelijke ruimte en het feit dat een deel van de stembureau medewerkers gewend is om te gaan met mensen met een beperking pleit weer voor deze locatie. Het is daarom de moeite waard om te onderzoeken of het mogelijk is enkele fysieke aanpassingen te doen, zodat de toegankelijkheid voor alle mensen met een beperking op deze locatie toeneemt.

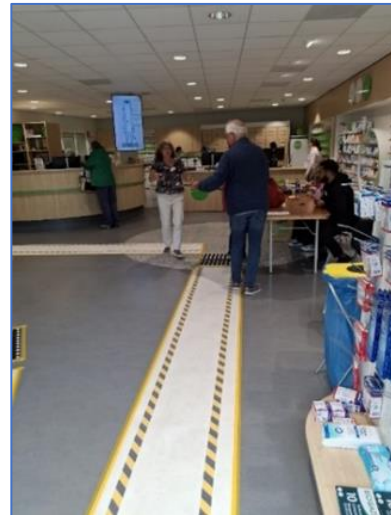
5) Loosduinen, Pillen en Praten, Volendamlaan 1260

Aanleg geleidelijn

De start van de inoorgeleidelijn lag gelijk achter de voordeur. De geleidelijn lag goed vast en de attentievlakken en noppentegels waren juist geplaatst. De route van de geleidelijn was overzichtelijk en lag voor het grootste gedeelte ruim genoeg opgesteld. Alleen bij de (smalle) entree lagen de tijdelijke geleidelijnen te dicht bij elkaar.

De geleidelijn met starttegel direct achter de voordeur.

Route van de geleidelijn langs de stemtafel.

Route van de geleidelijn vanaf het stemhokje via de stemtafel richting de uitgang.

Zelfstandig de route vinden

De slechtziende tester kon de route goed volgen door het sterke contrast van de witte strook op de zwarte ondergrond.

Overige opmerkingen

Bij navraag of een begeleider mee mag in het stemhokje wordt geantwoord dat dit niet is toegestaan, ook niet een begeleider die door de kiezer zelf is gekozen. Dit is niet correct. Het is toegestaan dat mensen met een fysieke beperking,

waaronder ook een visuele beperking valt, een zelfgekozen begeleider meenemen in het stemhokje.

Er was geen waterbak voor de blindengeleidehonden aanwezig.

Een tweede slechtziende ervaringsdeskundige heeft een terugkoppeling gegeven over het stemmen op dit stembureau. De toegankelijkheid en medewerking van de mensen is als zeer goed ervaren. De geleidelijn was goed te volgen aan de hand van het contrast, het schuurpapiergedeelte is niet gebruikt. De medewerker begeleidde de ervaringsdeskundige naar het stemhokje met vermelding van de te nemen route. In het stemhokje was de ervaring matig. De medewerker gaf als eerste gelijk de koptelefoon van de soundbox en ging daarna verder met zijn uitleg. Hierdoor kon de ervaringsdeskundige zowel de instructie van de geluidsbox als de instructie van de medewerker niet goed volgen. Door het missen van de start van de geluidsbox kwam de ervaringsdeskundige gelijk terecht in alle namen van alle partijen. Dit ging zo snel dat hij de geluidsbox heeft stopgezet en aan de medewerker heeft gevraagd hem te helpen met stemmen en niet zelfstandig heeft gestemd.

Geschiktheid stembureau Pillen en Praten Loosduinen als VIBES-stembureau

Ook deze locatie deed voor het eerst mee als locatie met extra voorzieningen voor mensen met een visuele beperking. We gaan daarom ook hier wat dieper in op de geschiktheid van de locatie als VIBES-stembureau.

Het stembureau is goed bereikbaar. Er zijn voor de deur twee algemene gehandicaptenparkeerplaatsen en een bushalte, de tramhalte is op korte afstand aanwezig. De ingang van het stembureau was niet heel gemakkelijk te vinden voor iemand die de locatie niet kent. De ervaringsdeskundige heeft de locatie gevonden aan de hand van het huisnummer en door te vragen aan mensen op straat. De toegangsdeur gaat automatisch elektrisch open. De ondergrond is geschikt om voelbare markering op aan te brengen. De locatie is daarom zeer geschikt als VIBES-stembureau.

De stemlocatie ligt echter aan de rand van Loosduinen, grenzend aan de stadsdelen Segbroek en Escamp. Vooral geeft de voorkeur aan een VIBES-locatie die meer in het midden van Loosduinen ligt.

Ingang van de stemlocatie lastig te herkennen voor iemand met een visuele beperking

De bushalte die voor de deur ligt en daarnaast twee algemene gehandicaptenparkeerplaatsen

6) Escamp, stadsdeelkantoor Escamp, Leyweg 813

Aanleg geleidelijn

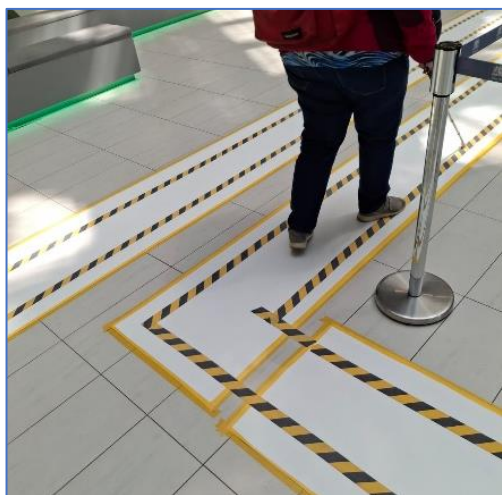
De tijdelijke indoorgeleidelijn lag voor een deel direct naast de permanente geleidelijn van het stadsdeel. Bij het zwaaien met de taststok voelde de ervaringsdeskundige ook de andere lijn, waardoor niet duidelijk was welke lijn zij moest volgen. Ook de heen- en terugroute lagen vrij dicht bij elkaar. In principe hoort er naast elke geleidelijn aan weerszijden een vrije ruimte te zijn van 60cm. De route bestond uit een heel parcours door het gebouw. Bij hoeken van 90 graden liepen de geleidelijnen door en ontbrak een leeg attentievlak.

De tijdelijke geleidelijn naast de permanente geleidelijn

De route is een heel parcours door het gebouw

Hoek waar een leeg attentievlak ontbreekt.

De geleidelijnen voor de heen- en terugroute liggen vlak naast elkaar.

Zelfstandig de route vinden

In het halletje tussen de schuifdeur en de draaideur, die tijdens de test geheel openstond, was de route voor de ervaringsdeskundige niet duidelijk, doordat hier geen geleidelijnen lagen en de glazen wanden niet voorzien waren van stickers met duidelijk kleurcontrast, waardoor iemand met een visuele beperking de indruk krijgt dat het een doorgang betreft.

De route naar het stemgedeelte bestond uit een heel parcours van lijnen, die uiteindelijk redelijk te volgen was door de ervaringsdeskundige dankzij de geleidelijn en het nabijgelegen afzetlint met paaltjes.

Bij het verlaten van het stadsdeelkantoor kon de slechtziende tester in het halletje de buitendeur moeilijk vinden en wilde zij rechts naast de deuropening al naar buiten lopen. Dit is te voorkomen door in het halletje een tijdelijke indoorgeleidelijn neer te leggen, die zowel bij binnenkomst als bij het naar buiten gaan gebruikt kan worden.

Op deze locatie is sprake van een witte tegelvloer. Het contrast van de witte stucloper op de witte vloer was minimaal en daardoor slecht zichtbaar voor de slechtziende tester. Het vlekkerige licht op de ondergrond door het dakraam maakte het nog lastiger. Door de zwart-gele contraststrepen was de geleidelijn wel te volgen.

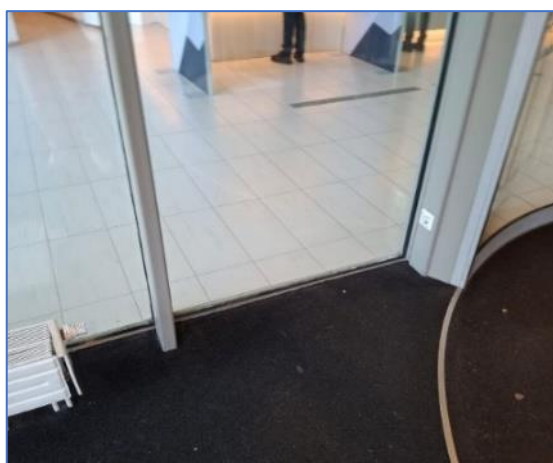
Bij binnenkomst ontving een gastheer de ervaringsdeskundige met een verwijzing naar de tijdelijke geleidelijn naar het stemlokaalgedeelte. Dit is een mooie oplossing, omdat het anders verwarrend is voor mensen met een visuele beperking welke lijn zij moeten kiezen.

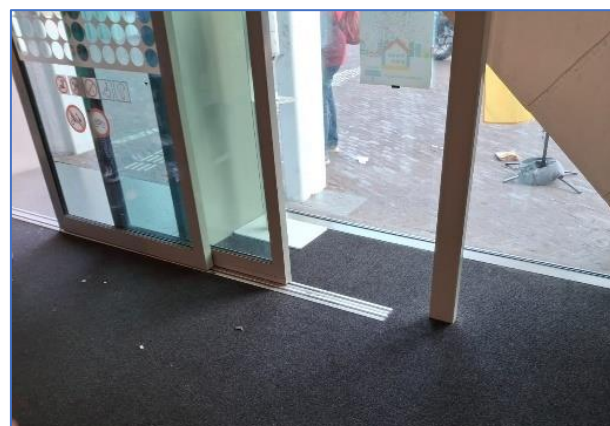
Achter de eerste voordeur ontbreekt de tijdelijke indoorgeleidelijn.

De hal bij binnenkomst tussen schuifdeur en open draaideur.

Halletje waarbij op een deel van de glazen wanden contrastmarkering ontbreekt.

Schuifdeur vanuit het halletje gezien, met daarnaast glazen ramen.

De lichtval door het dak geeft een vlekkerige ondergrond

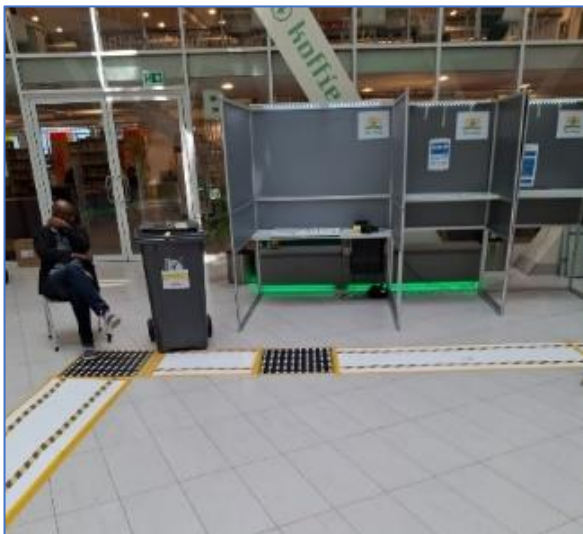
Open draaideur bij de ingang met een gastheer.

Overige opmerkingen

Bij navraag of een begeleider mee mag in het stemhokje wordt geantwoord dat dit niet is toegestaan, ook niet een eigen gekozen begeleiding. Dit is niet correct. Het is toegestaan dat mensen met een fysieke beperking, waaronder ook een visuele beperking valt, een zelfgekozen begeleider meenemen in het stemhokje.

Bij het stemgedeelte waren geen stoelen voor wachtende kiezers aanwezig.

Op deze locatie hing de kandidatenlijst aan de zijkant van een stemhokje. Hierdoor is deze lastig te vinden en ook wel erg dicht bij de kiezer die in dit stemhokje zijn of haar stem uitbrengt.

Stemhokje met stemmal, zonder stoel.

De kandidatenlijst aan de zijkant van een stemhokje.

7) Laak, Vadercentrum, Jonckbloetplein 24

Aanleg geleidelijn

De route binnen de locatie was gelijkvloers, duidelijk en ruim opgezet. De geleidelijn lag strak op de ondergrond. Deze begon echter niet achter de entree deur, maar na de mat die achter de deur lag. De geleidelijn was hier doorgetrokken tot in de hoeken. Er ontbrak dus een leeg vlak als attentievlak.

Zelfstandig de route vinden

De ervaringsdeskundige kon de tegels van TG-lining met noppen en strepen prima voelen. De geleidelijn met de reliëftape vond de ervaringsdeskundige minder goed voelbaar.

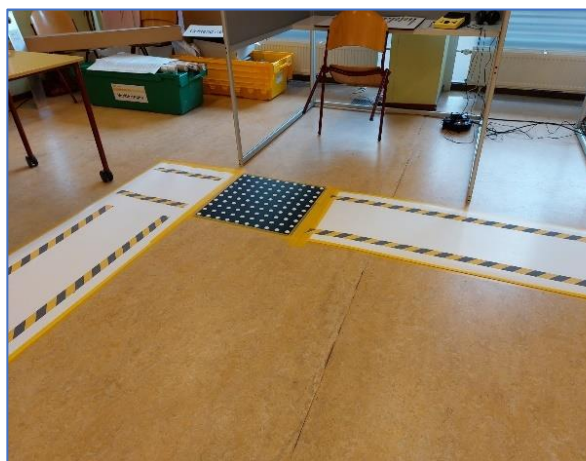
Overige opmerkingen

Buiten ontbraken een vlag en een bord om aan te geven dat zich hier het stembureau bevond. Binnen stond één richtingsbord, maar dit stond verstopt achter de receptie.

Er waren veel stoelen aanwezig, maar geen stoel met armleuning.

De geleidelijn start na de mat. Plaats de geleidelijn direct achter de voordeur op de mat.

Plaats geen geleidelijn in het attentievlak.

8) Haagse Hout, bibliotheek Haagse Hout, Theresiastraat 195

Aanleg geleidelijn

In dit stembureau bevindt de aanmeldtafel zich links van de looproute. Dat betekent dat de route met voelbare markering linksom gelopen moet worden. Over het algemeen lopen mensen een route rechtsom. Het is daarom belangrijk dit met behulp van de geleidelijn direct na de entree deur duidelijk te maken voor de kiezer met een visuele beperking. Dat kan door de voelbare markering direct na de entree deur te laten beginnen en het einde van de voelbare route niet geheel door te laten lopen naar de entree deur. De verwachting is hierbij dat iemand met een visuele beperking aan het geluid van de deur en de geluiden op

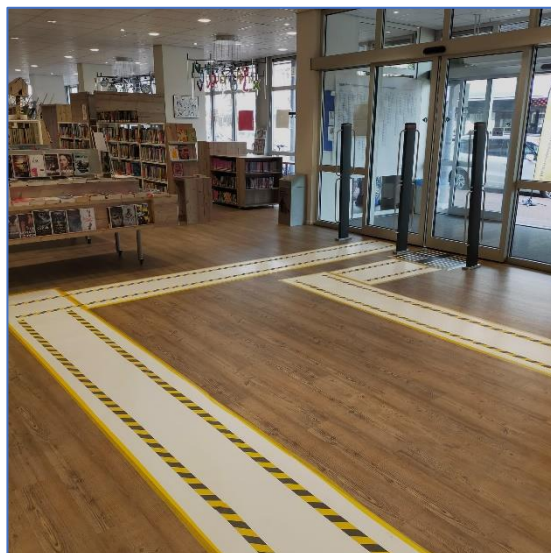
straat, en de veranderende temperatuur en eventuele wind buiten in de richting van de deur zal lopen en daar weer de voelbare geleidelijn op kan pakken.

De voelbare geleidelijn was hier te dicht bij het veiligheidspoortje gelegd. Hierdoor liep de ervaringsdeskundige tegen het poortje aan. Om dit te voorkomen is een vrije ruimte van 60cm aan weerszijden van de lijn noodzakelijk.

De geleidelijnen was bij dit stembureau doorgetrokken in de hoeken. Een attentievlak om een richtingverandering aan te geven ontbrak dus.

Eerste en tweede schuifdeur met halletje zonder tijdelijke geleidelijn.

De geleidelijn is doorgetrokken tot in de hoeken.

Zelfstandig de route vinden

De ervaringsdeskundige kon met enige moeite de route in het stembureau vinden. Het stembureau bevindt zich al vele jaren op dezelfde plaats in deze bibliotheek, waardoor de situatie voor de ervaringsdeskundige enigszins bekend was.

Overige opmerkingen

Stoelen voor wachtende kiezers ontbraken. Er was wel een stoel met armleuningen in stemhokje met stemmal aanwezig.

9) Gebruik leesloupe

Bij sommige kiezers is het gelijk zichtbaar dat ze een visuele beperking hebben door het gebruik van de blindengeleidestok. Bij vele kiezers is de visuele beperking niet direct zichtbaar. Ook de mensen met een niet herkenbare visuele beperking hebben soms baat bij het gebruik van de leesloupe of stemmal. Bij de testen van Voorall boden stembureau medewerkers bij mensen met een zichtbare visuele beperking de mogelijkheid aan om de stemmal en soundbox te gebruiken, maar niet de mogelijkheid van de leesloupe. Onze veronderstelling is dat veel kiezers niet weten dat een leesloupe standaard aanwezig is op alle

stembureaus. Dit wordt weliswaar gecommuniceerd via de stadskrant en website, maar de vraag is of kiezers hieraan denken als ze in het stembureau zijn. We stellen daarom voor om de mogelijkheid van de leesloupe actiever onder de aandacht te brengen van de kiezer. Dit kan door aan alle kiezers in alle stembureaus te vragen of ze gebruik willen maken van de leesloupe. Een andere optie is om hiermee te beginnen in de stembureaus voor mensen met een visuele beperking en naderhand te evalueren of meer mensen de leesloupe inderdaad gebruikt hebben. Vooral stelt voor met deze laatste optie te beginnen.

ADVIEZEN

Materiaal tijdelijke doorgelidelijnen

- Het is belangrijk het gekozen materiaal van de stucloper te beoordelen op gladheid. Wanneer dit inderdaad gevaar oplevert bij regen, moet gezocht worden naar een alternatief.
- Leg de doorgelidelijn zodanig neer dat de reliëftape direct aan de beide zijanten van de stucloper is aangebracht. Hierdoor is het voelbare hoogteverschil tussen ondergrond en geleidelijn het grootst en daarmee het best voelbaar.
- Zorg voor een duidelijk kleurcontrast van de stucloper ten opzichte van de vloer van de locatie. Een witte vloer (stadsdeelkantoor Escamp) vraagt dus om een donkere kleur stucloper. Een alternatief is om de strook reliëftape te verbreden door deze dubbel te leggen.

Route tijdelijke doorgelidelijnen

- Kijk of het mogelijk is het stemmen zo dicht mogelijk bij de entree te laten plaatsvinden, of dat het mogelijk is om de route naar het stemgedeelte in een rechte lijn te laten verlopen.
- Laat de tijdelijke doorgelidelijn direct achter de eerste voordeur beginnen.
- Zorg ervoor dat er minimaal 60cm vrije ruimte is aan beide zijden van de doorgelidelijn.
- Plaats geen geleidelijnen in de attentievlakken in de hoeken.
- Plaats geen geleidelijn naar de nooduitgang.
- Wanneer de route bij binnenkomst direct rechtsaf gaat is het belangrijk de starttegel direct in het verlengde van de entree te leggen en daarna de geleidelijn een hoek te laten maken.
- Wanneer de route naar de stemtafel linksom gelopen moet worden, is speciale aandacht nodig om de kiezer met een visuele beperking linksom te leiden. Om verwarring te voorkomen is het daarom belangrijk de voelbare markering direct na de entreedeur te starten en de route naar de uitgang niet geheel door te laten lopen naar de entreedeur.

Algemeen

- Zorg voor voldoende stoelen per locatie
- Geef in VIBES-stembureaus met een bordje de rolstoelroute aan, als de route voor een gebruiker van rolstoel of scootmobiel anders is dan de route van de geleidelijn (zoals bij bibliotheek Transvaal).
- Geef meer bekendheid aan het gebruik van de leesloupe door deze actief aan te bieden aan alle kiezers in de stembureaus voor mensen met een visuele beperking en evalueer naderhand of meer mensen de leesloupe inderdaad gebruikt hebben.
- Zorg op alle stembureaus voor een plaats waar de kandidatenlijst goed zichtbaar kan worden opgehangen. Zorg voor een tijdelijk bord om deze op te bevestigen op locaties waar geen ruimte is om de kandidatenlijst(en) op te hangen.

Instructie aan stembureau medewerkers

- Instrueer medewerkers van de stembureaus dat de leesloupe zichtbaar op de stemtafel hoort te liggen en niet in een stemhokje.
- Instrueer stemlokaalmedewerkers dat het is toegestaan voor mensen met een fysieke beperking, waaronder blinden en slechtzienden, om een zelf gekozen begeleider mee te nemen in het stemhokje.
- Maak tot onderdeel van de checklist die stembureau medewerkers doornemen voordat het stembureau opent dat er één of meerdere stoelen aanwezig moeten zijn en dat minimaal 1 op de 5 stoelen een armleuning heeft. Voor VIBES-stembureaus geldt dat een extra stoel met armleuning nodig is. Instrueer medewerkers om een stoel met armleuning in het stemhokje met de stemmal te plaatsen en dat wachtende kiezers de overige stoelen kunnen gebruiken zonder hierom te moeten vragen.
- Maak richtingsborden buiten op zodanige wijze vast dat ze niet van richting kunnen veranderen door de wind.

Voor locatie Inclusion4All

- Maak de plaats van de deur en de deurknop (eventueel tijdelijk) opvallender door middel van contrastkleur op de deurknop, bijvoorbeeld met stickers, tape oid. Breng ter hoogte van de deurknop een affiche aan op het raam met de tekst 'Ingang stembureau' in de huisstijl van de Haagse verkiezingen, zoals die ook gebruikt wordt bij de richtingsbordjes.
- Breng op deze locatie tijdens de verkiezingsdag vloerplaten aan, waarop de voelbare markering zich goed kan hechten. Of leg een geleidelijn aan die geheel bestaat uit tegels van TG-lining, omdat deze voldoende hechten aan de vloerbedekking.

Voor locatie Stadsdeelkantoor Escamp

- Zorg voor bestickering met een duidelijk kleurcontrast op alle glazen wanden/deuren in het halletje na de eerste deur.

4. Geschiktheid locaties VIBES-stembureaus

Al eerder beoordeelde Voorall de locaties van de VIBES-stembureaus op geschiktheid voor mensen met een visuele beperking. Omdat een VIBES-stembureau meer mensen met een visuele beperking trekt, moeten een aantal toegankelijkheidsaspecten die juist voor hen belangrijk zijn goed op orde zijn. Het gaat dan om de nabijheid van een ov-halte, de vindbaarheid van de gebouwingang en van het stemlokaal binnen het gebouw, de gelijkvloersheid van een locatie en om het type vloerbedekking, waarbij het belangrijk is dat de tijdelijke geleidelijn goed vast blijft zitten.

Bij deze verkiezingen voor het Europees parlement waren er twee nieuwe VIBES-locaties, namelijk buurtcentrum de Mallemok in Scheveningen en apotheek Pillen en Praten in Loosduinen. Bij deze twee locaties is daarom ook gekeken of de toegankelijkheidsaspecten die belangrijk zijn voor mensen met een visuele beperking goed op orde waren. Dat bleek bij deze beide locaties het geval te zijn. In Loosduinen geeft Voorall echter de voorkeur aan een locatie die meer centraal in het stadsdeel ligt.

Daarnaast hebben we de geschiktheid van de locatie Inclusion4All aangepast naar 'minder geschikt', vanwege het tapijt, de lastige vindbaarheid van de deur en het ontbreken van een automatische deuropener. De kleine overzichtelijke ruimte en het feit dat een deel van de stembureau medewerkers gewend is om te gaan met mensen met een beperking pleit echter vóór deze locatie. Het is daarom de moeite waard om te onderzoeken of het mogelijk is enkele fysieke aanpassingen te doen, zodat de toegankelijkheid voor alle mensen met een beperking op deze locatie toeneemt. Bij de andere locaties is de geschiktheid hetzelfde gebleven.

Onderstaande tabel laat zien in welke mate de locaties geschikt zijn als VIBES-stembureau. De grijs gearceerde locaties zijn nieuwe beoordelingen.

	Nabijheid ov-halte	Vindbaarheid Gebouw ingang	Automatische deur	Drempelloze toegang	Gelijkvloers gebouw	Geschikte ondergrond voor markering	Conclusie
Bibliotheek Segbroek	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt
Bibliotheek Transvaal	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt
Buurtcentrum Mallemok	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt
Inclusion4All, Leidschenveen-Ypenburg	Goed	Lastig	Nee	Nee, kleine drempel	Ja	Nee	Minder geschikt
Pillen en Praten Loosduinen	Goed	Redelijk	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt*
Stadsdeelkantoor Escamp	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt
Vadercentrum Laak	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Geschikt
Bibliotheek Haagse Hout	Goed	Goed	Ja	Ja	Ja	Ja	Zeer geschikt

* De stemlocatie ligt aan de rand van Loosduinen. Voorall geeft de voorkeur aan een VIBES-locatie die meer centraal in Loosduinen ligt.

5. Informatievoorziening voor mensen met een beperking

Helaas was de informatie in de verkiezingskrant niet compleet. De kolom met locaties die geschikt zijn voor blinden en slechtzienden was niet ingevuld. Alleen op de laatste pagina stond een kolom met de acht VIBES-locaties. Online was de informatie wel goed terug te vinden.

De gemeente Den Haag heeft deze verkiezingen geen video's met ondertiteling en Nederlandse gebarentaal geplaatst op de website van de gemeente Den Haag voor mensen met een auditieve beperking. De video's geven uitleg over het stemmen en over het gebruikmaken van een volmacht. Deze video's zijn niet alleen handig voor mensen die niet (goed) kunnen horen, maar ook voor mensen die de Nederlandse taal niet goed machtig zijn. Het ontbreken van deze video's maakt dat kiezers met een beperking nu niet zo zelfstandig mogelijk en gelijkwaardig kunnen deelnemen aan de verkiezingen. Voorall adviseert om deze video's bij elke verkiezingen te gebruiken en online te plaatsen op het moment dat kiezers de stempas ontvangen.

Landelijk is er sinds kort een gratis initiatief 'stemmen met tolk op afstand', speciaal voor mensen die doof of slechthorend zijn. Hierbij kunnen medewerkers van het stembureau of kiezers met hun eigen telefoon een QR-code scannen om contact te krijgen met een tolk op afstand. Voorall adviseert om dit in Den Haag actief in te zetten. [Stemmen met Tolk op afstand - Tolkcontact](#)

ADVIEZEN

- Zorg dat de informatie in de verkiezingskrant compleet is.
- Zorg voor video's met ondertiteling en Nederlandse gebarentaal op de website en zorg dat deze online staan op het moment dat kiezers de stempas ontvangen.
- Maak gebruik van het landelijk initiatief 'stemmen met tolk op afstand'.

Verder veronderstelt Voorall dat veel kiezers niet weten dat een leesloupe standaard aanwezig is op alle stembureaus. We stellen daarom voor om de mogelijkheid van de leesloupe duidelijker onder de aandacht te brengen van de kiezer door deze actief aan te bieden aan alle kiezers in de stembureaus voor mensen met een visuele beperking en naderhand te evalueren of meer mensen de leesloupe inderdaad gebruikt hebben.

Daarnaast waren er bij deze verkiezingen twee nieuwe VIBES-locaties, namelijk buurtcentrum de Mallemok in Scheveningen en apotheek Pillen en Praten in Loosduinen. Bij deze twee locaties is daarom ook gekeken of de toegankelijkheidsaspecten die belangrijk zijn voor mensen met een visuele beperking goed op orde waren. Dat bleek bij beide locaties het geval te zijn. Apotheek Pillen en Praten ligt echter aan de rand van Loosduinen. Voorall geeft de voorkeur aan een VIBES-locatie die meer centraal in Loosduinen ligt. Verder hebben we de geschiktheid van de locatie Inclusion4All aangepast naar 'minder geschikt', vanwege het tapijt, de lastige vindbaarheid van de deur en het ontbreken van een automatische deuropener. Het is bij deze locatie wel de moeite waard om te onderzoeken of het mogelijk is enkele fysieke aanpassingen te doen, zodat de toegankelijkheid voor alle mensen met een beperking op deze locatie toeneemt. Bij de andere locaties is de geschiktheid hetzelfde gebleven.

Uit de test kwamen nog een aantal andere aandachtspunten naar voren, waaronder het feit dat er niet op elke locatie stoelen aanwezig zijn voor wachtende kiezers waarbij minimaal 1 op de 5 stoelen een arMLEuning dient te hebben. Voor VIBES-stembureaus geldt dat een extra stoel met arMLEuning nodig is. Daarnaast zagen we ook nu weer dat er niet op elke locatie een geschikte plek is om de kandidatenlijst op te hangen. We adviseren daarom te zorgen voor een tijdelijk bord om de kandidatenlijst op te bevestigen op locaties waar geen ruimte is om de kandidatenlijst(en) op te hangen.

Met betrekking tot de informatievoorziening adviseren we op bij toekomstige verkiezingen standaard video's met ondertiteling en Nederlandse gebarentaal over het stemmen en over het gebruik van een volmacht op de website te plaatsen. Deze dienen online te staan op het moment dat kiezers de stempas ontvangen. De video's zijn niet alleen belangrijk voor mensen die niet (goed) kunnen horen, maar ook voor mensen die de Nederlandse taal niet goed machtig zijn. Dergelijke video's ontbraken dit keer. Ook pleiten we ervoor om het gratis landelijk initiatief 'stemmen met tolk op afstand' in te zetten in Den Haag, waarbij medewerkers van het stembureau of kiezers met hun eigen telefoon een QR-code scannen om contact te krijgen met een tolk op afstand.

7.Ten slotte

Met dit advies hoopt Voorall een bijdrage te leveren aan het optimaliseren van de toegankelijkheid van de verkiezingen voor mensen met een zintuiglijke beperking, zodat zij zo zelfstandig mogelijk hun stem kunnen uitbrengen en hun stemgeheim gewaarborgd is.

8.Over Voorall

Voorall werkt voor mensen in Den Haag met een lichamelijke, verstandelijke of zintuiglijke beperking en/of een chronische ziekte. Voorall is adviseur voor het gehandicaptenbeleid van de gemeente Den Haag en fungeert als spreekbuis voor de achterban. Om de toegankelijkheid van Den Haag in beeld te brengen zet Voorall TestTeams in. Problemen met de toegankelijkheid worden door Voorall aangekaart bij de verantwoordelijke instanties en meegenomen in de adviezen die Voorall uitbrengt over toegankelijkheid. Zie voor meer informatie: www.voorall.nl

9.Vragen?

Voor vragen kunt u contact opnemen met Margreet Roemeling, projectcoördinator Voorall.
Email: margreetroemeling@voorall.nl of via 070 – 365 52 88.

Bijlage 1

SCHOUWLIJST TOEGANKELIJKHEID VIBES-STEMBUREAUS Juni 2024

Naam stembureau:

Naam testers:

1. Bereikbaarheid

1.1 Aanduiding op de openbare weg

Op de openbare weg, op de plaats van straat en huisnummer, moet een duidelijk leesbaar en weerbestendige aanduiding geplaatst zijn met de aanduiding "STEMLOKAAL" of "STEMBUREAU"

Ook dient de route vanaf deze plaats tot aan het stemlokaal goed zichtbaar te zijn aangegeven. Bij elke richtingverandering in de route dient een bord te staan

1.1	Aanduiding op openbare weg	
	Aanduiding aanwezig	Ja / Nee
	Aanduiding duidelijk zichtbaar	Ja / Nee
	Aanduiding goed leesbaar	Ja / Nee
	Bij elke richtingverandering een bord	Ja / Nee

Opmerkingen:

1.2 Parkeergelegenheid

Eisen

- Ten minste 1 GPA (Gehandicapten Parkeerplaats Algemeen) binnen 100m van een toegankelijk stemlokaal. In voetgangersgebieden mag deze afstand max. 200m zijn. Indien een bestaande GPA aan deze voorwaarde voldoet hoeft er geen speciale tijdelijke stembureau GPA te worden aangebracht.
- Een GPA t.b.v. het stemmen mag een tijdelijke voorziening zijn die alleen geldt op de dag van het stemmen.
- Bij stemlocaties op stations, waar ervan uit mag worden gegaan dat de mensen die daar stemmen op doorreis zijn, is de eis over de GPA niet van toepassing.

Gelijkwaardig alternatief

- Indien kan worden verwacht dat er op de verkiezingsdag binnen een afstand van 100m vanaf de entree van het stemlokaal ruim voldoende vrije parkeerplaatsen aanwezig zullen zijn is de aanwezigheid van een GPA niet noodzakelijk.

1.2 Parkeergelegenheid		
	GPA aanwezig	Ja / Nee
	Aantal vrij parkeerplaatsen binnen 100m van de entree	<i>Aantal:</i>

Opmerkingen:

1.3 Toegangsroute

Een toegangsroute is de meest logische/kortste weg tussen de hoofdtoegang van het stembureau en de dichtstbijzijnde trottoir op/afrit aan de openbare weg. Deze route kan bestaan uit een combinatie van paden, trappen, hellingbanen en liften.

Eisen

- Rolstoelen, rollatorgebruikers en kinderwagens moeten elkaar op deze route bij voorkeur kunnen passeren en kunnen keren
- Het tracé moet verhard en vrij van obstakels zijn
- Verharde afwerking (geen grind e.d.)
- Minimale obstakelvrije breedte over de gehele lengte 1,2m.
- Vanaf de rijbaan moet op het trottoir gekomen kunnen worden
- Op maximaal 50m van de entree van het stemlokaal moet er vanaf de rijbaan een toegankelijke oprit naar het trottoir beschikbaar zijn, tenzij de verkeerssituatie dit niet toelaat. In dat geval moet de oprit zo dicht mogelijk bij de entree van het stembureau zijn aangebracht

1.3	Route tussen openbare weg en entree gebouw stembureau	
	Vlak, verhard en vrij van obstakels	Ja / Nee
	Oprit van rijweg naar trottoir binnen 50m of als de verkeerssituatie dit niet toelaat zo dicht mogelijk bij de entree van het stembureau.	Ja / Nee
	Obstakelvrije breedte van de route minimaal 1,2m	Ja / Nee

Opmerkingen:

1.4 Hoogteverschil van trottoir naar de toegang van het gebouw

Soms is er een hoogteverschil in de route van het trottoir naar de ingang van het gebouw, bijvoorbeeld als er een trapje naar de ingang van het gebouw aanwezig is. Het hoogteverschil moet met een hellingbaan of lift overbrugd worden. Aan een hellingbaan worden eisen gesteld.

Eisen

Maximale hellingshoeken voor hellingbanen:

tot 5 cm hoogteverschil = 1:6 (hoogte: lengte)

tot 10 cm hoogteverschil = 1:10

tot 25 cm hoogteverschil = 1:12

tot 50 cm hoogteverschil = 1:16

tot 100cm hoogteverschil= 1:20

- Tabel met lengte hellingbanen t.o.v. de te overbruggen hoogte:

Hoogte (mm)	30	40	50	100	150	200	250	300
Lengte (m)	0,2	0,25	0,3	1,0	1,8	2,4	3,0	4,8
Hoogte (mm)	350	400	450	500	600	700	800	900
Lengte (m)	5,6	6,4	7,2	8,0	12,0	14,0	16,0	18,0

Met de tabel kan je zien of de hellingshoek voldoet aan de eisen.

- Opstelruimte:
Aan het begin en eind van de hellingbaan moet een vlakke (vrije) opstelruimte van 1,5 x 1,5m aanwezig zijn.
- Bij een hoogteverschil van meer dan 10cm gemeten langs de zijkant van de hellingbaan, moet de hellingbaan aan beide zijden zijn uitgerust met een afrijdbeveiliging met een hoogte van 5cm.
- Bij een totaal hoogteverschil van meer dan 25cm tussen begin en eind van de hellingbaan, moet deze hellingbaan aan ten minste een kant zijn uitgerust met een goed omvatbare leuning met een hoogte t.o.v. hellingbaan van 85 – 95cm.
- De hellingbaan moet stabiel, nagelvast, antislip, weerbestendig en zodanig sterk zijn uitgevoerd dat deze een gewicht kan dragen van maximaal 300kg (scootmobiel met bestuurder).

1.4	Hoogteverschil van trottoir naar de toegang van het gebouw			
		Is er een hoogteverschil aanwezig van meer dan 2cm?	Ja / Nee	
		Hoogteverschil	<i>in cm:</i>	nvt
		Lengte van de helling (over de grond gemeten)	<i>in cm:</i>	nvt
		Afrijdbeveiliging van 5cm bij hoogteverschil van meer dan 10cm	Ja / Nee	nvt
		Leuning bij hoogteverschil van meer dan 25 cm	Ja / Nee	nvt
		Opstelruimte begin en eind van de hellingbaan van 1,5 x 1,5m	Ja / Nee	nvt
		Helling is stabiel, nagelvast, antislip weerbestendig en kan gewicht dragen van max 300kg	Ja / Nee	nvt

Opmerkingen:

2. Betreedbaarheid

2.1 Entree van het stembureau (buitendeur)

De entree van het stembureau bestaat uit een deur waardoor het stembureau wordt betreden. Aan de ruimte voor en achter de deur worden bepaalde eisen gesteld.

Eisen

- Vóór en achter de toegang ligt een vrij oppervlak $\geq 2,0\text{m} \times 2,0\text{m}$
- De vrije opstelruimte naast de slotzijde van deuren is $\geq 0,5\text{m}$ breed, tenzij de deur is voorzien van een openingsautomaat
- Drempels mogen een hoogteverschil hebben van maximaal 2cm eventueel in combinatie met een helling van 1:6 met een hoogte van maximaal 5 cm
- De vrije doorgang van deuren is ten minste 0,85m breed
- De openingshoek van draaiende deuren is ten minste 90 graden
- Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de eerst openende deur ten minste 0,85m
- Bedieningsweerstand van buitendeuren (= de met de hand uit te oefenen kracht op de greep om de deur te kunnen openen) $\leq 40\text{ N}$, anders deurautomaat toepassen of de deurdranger op de verkiezingsdag loskoppelen.

Als de gewone entree van het stembureau niet voldoet aan bovenstaande criteria en daardoor een alternatieve toegang een mogelijke oplossing biedt, zijn hier strikte toegankelijkheidsvoorwaarden aan verbonden. Deze toegang moet duidelijk zijn aangegeven en moet door de kiezer volledig zelfstandig kunnen worden bediend. Indien deze deur toegang geeft tot een andere ruimte dan waar de gewone entree in uit komt moet de route naar de reguliere situatie duidelijk zijn aangegeven en volledig zelfstandig kunnen worden afgelegd.

2.1	Entree (buitendeur) van gebouw stemlokaal	
	Deurtype	Handbewogen/ Automatisch/ staat open
	Vrij oppervlak voor en achter de deur $\geq 2,0\text{m} \times 2,0\text{m}$	Ja / Nee / Nvt
	Opstelruimte aan beide zijden van de deur $\geq 0,5\text{m}$ breed	Ja / Nee / Nvt
	Drempelhoogte maximaal 2 cm	Ja / Nee
	Vrije doorgangsbreedte buitendeur minimaal 85 cm	Ja / Nee
	De openingshoek van draaiende deuren is ten minste 90 graden	Ja / Nee
	Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de eerst openende deur ten minste 0,85m	Ja / Nee / Nvt
	Deur is met weinig kracht te bedienen	Ja / Nee / Nvt

Opmerkingen:

2.2 Deurmatten

Kokosmatten, rubber(ring)matten en metalen roosters zijn in de route tussen trottoir en stemlokaal niet toegestaan.

Tijdelijke bescherming van vloerbedekking moet gedurende de periode dat het stembureau in gebruik is goed functioneren. Naden moeten over de gehele lengte afgeplakt zijn en het materiaal moet voldoende waterbestendig zijn. Openstaande naden of omkrullende randen van de tijdelijke vloerbescherming zijn niet toegestaan.

2.2 Deurmatten		
	Kokosmat/rubberringmat/metalen rooster aanwezig	Ja / Nee
	Tijdelijke vloerbedekking aanwezig	Ja / Nee
	Tijdelijke vloerbedekking waterbestendig, geen openstaande naden of omkrullende randen	Ja / Nee / Nvt

Opmerkingen:

2.3 Gangen van de entree van het gebouw stembureau en de stemruimte

Gangen op de route tussen de entree van het gebouw naar het stemlokaal dienen voldoende breed te zijn.

Eisen

Minimaal 120 cm. breed.

Er mogen geen laaghangende obstakels in de gang hangen.

In de stembureaus voor mensen met een visuele beperking (VIBES-stembureaus) dient een voelbare markering op de grond te zijn geplakt vanaf de entree van het gebouw (buitendeur) tot aan het stemhokje.

2.3 Gangen tussen gebouwentree stembureau en stemruimte			
	Zijn er gangen tussen de gebouwentree en stemruimte?	Ja / Nee	
	Hoe breed zijn de gangen?	<i>in cm:</i>	Nvt
	Is de hoogte van de route obstakelvrij? (dus geen laaghangende obstakels)?	<i>in cm:</i>	Nvt
	Is er bij ieder beslispunt in de route naar de toegang van het stemlokaal een richtingbordje met pijl?	Ja / Nee	Nvt
	Is er voelbare markering op de vloer aangebracht vanaf de buitendeur naar het stemhokje met de hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking (alleen bij stembureaus met extra voorzieningen voor blinde en slechtziende kiezers)?	Ja / Nee	Nvt

Opmerkingen:

2.4 Hoogteverschil in het gebouw

Soms is er een hoogteverschil in de route van de gebouwentree naar de stemruimte, bijvoorbeeld als er een trapje in het gebouw aanwezig is. Het hoogteverschil moet met een hellingbaan of lift overbrugd worden. Aan een hellingbaan worden eisen gesteld.

Eisen

Maximale hellingshoeken voor hellingbanen:
 tot 5 cm hoogteverschil = 1:6 (hoogte: lengte)
 tot 10 cm hoogteverschil = 1:10
 tot 25 cm hoogteverschil = 1:12
 tot 50 cm hoogteverschil = 1:16
 tot 100cm hoogteverschil= 1:20

- Tabel met lengte hellingbanen t.o.v. de te overbruggen hoogte:

Hoogte (mm)	30	40	50	100	150	200	250	300
Lengte (mm)	0,2	0,25	0,3	1,0	1,8	2,4	3,0	4,8
Hoogte (mm)	350	400	450	500	600	700	800	900
Lengte (mm)	5,6	6,4	7,2	8,0	12,0	14,0	16,0	18,0

Met de tabel kan je zien of de hellingshoek voldoet aan de eisen.

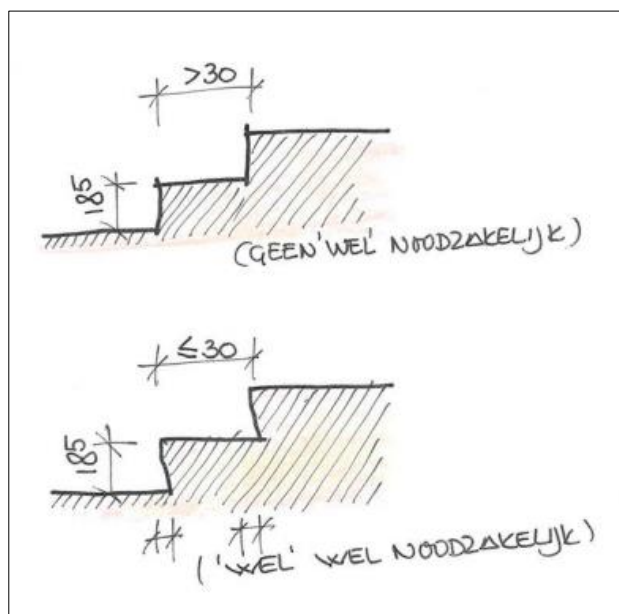
- Opstelruimte:
 Aan het begin en eind van de hellingbaan moet een vlakke (vrije) opstelruimte van 1,5 x 1,5m aanwezig zijn.

- Bij een hoogteverschil van meer dan 10cm gemeten langs de zijkant van de hellingbaan, moet de hellingbaan aan beide zijden zijn uitgerust met een afrijdbeveiliging met een hoogte van 5cm.
- Bij een totaal hoogteverschil van meer dan 25cm tussen begin en eind van de hellingbaan, moet deze hellingbaan aan ten minste een kant zijn uitgerust met een goed omvatbare leuning met een hoogte t.o.v. hellingbaan van 85 – 95cm.
- De hellingbaan moet stabiel, nagelvast, antislip, weerbestendig en zodanig sterk zijn uitgevoerd dat deze een gewicht kan dragen van maximaal 300kg (scootmobiel met bestuurder).

2.4 Hoogteverschil in het gebouw			
		Is er een hoogteverschil aanwezig van meer dan 2cm?	Ja / Nee
		Hoogteverschil	<i>in cm:</i> Nvt
		Overbrugging met trap mogelijk?	Ja / Nee Nvt
		Overbrugging met lift mogelijk?	Ja / Nee Nvt
		Overbrugging met helling mogelijk?	Ja / Nee Nvt
<i>Bij een helling:</i>			
		Lengte van de helling (over de grond gemeten)	<i>in cm:</i> Nvt
		Afrijdbeveiliging van 5cm bij hoogteverschil van meer dan 10cm	Ja / Nee Nvt
		Leuning bij hoogteverschil van meer dan 25 cm	Ja / Nee Nvt
		Opstelruimte begin en eind van de hellingbaan van 1,5 x 1,5m	Ja / Nee Nvt
		Helling is stabiel, nagelvast en antislip en kan gewicht dragen van max 300kg	Ja / Nee Nvt

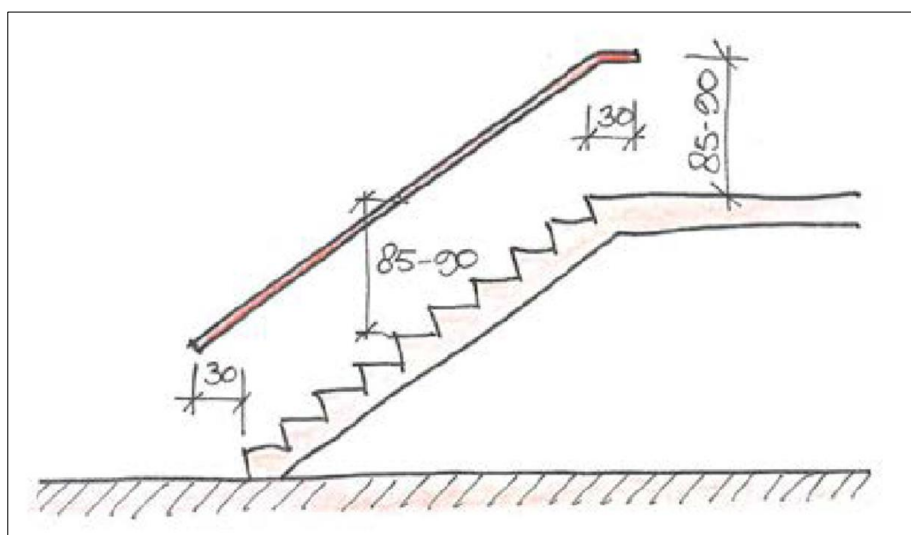
Opmerkingen:

2.4a	Trap		
	Is het een gesloten trap?	Ja / Nee	Nvt
	Hoe groot is de aantrede (gedeelte van de trede waar je op staat)?	In cm:	Nvt
	Als de aantrede kleiner is dan 30cm: is er een 'wel'? (zie afbeelding hieronder)	Ja / Nee	Nvt
	Hoe groot is de wel?	In cm:	Nvt
	Is het oppervlak van de trede aaneengesloten? (dus bv geen rooster)	Ja / Nee	Nvt
	Is het oppervlak van de trede ondoorzichtig?	Ja / Nee	Nvt
	Is het oppervlak van de trede stroef?	Ja / Nee	Nvt
	Hoe groot is de optrede (gedeelte van de trap waar je tegenaan schopt)	In cm:	Nvt
	Voor het meten van de 'flauwte' van de trap: wat is de totale maat van 1x aantrede + 2x de optrede?	In cm:	Nvt
	Hebben alle op- en aantreden van de trap (gemeten op de looplijnen) dezelfde maat?	Ja / Nee	Nvt
	Is de trapbreedte (gemeten tussen de leuningen) 1,2m of meer?	Ja / Nee	Nvt
	Is de vrije hoogte boven de trap 2,3m of meer?	Ja / Nee	Nvt
	Is er contrastmarkering aangebracht over de volle breedte van de eerste en laatste trede van ieder trapsegment?	Ja / Nee	Nvt
	Is deze contrastmarkering zichtbaar in beide looprichtingen?	Ja / Nee	Nvt
	Bij treden breder dan 2,4m (gemeten tussen de leuningen): is er contrastmarkering aangebracht op de overige treden over minimaal 40cm vanaf de leuning en zichtbaar vanuit beide looprichtingen?	Ja / Nee	Nvt

Maatvoering trap

2.4b	Trapleuning		
	Is er een leuning aan ten minste 1 zijde van de trap?	Ja / Nee	nvt
	Bevindt de leuning zich 85-90cm boven de trede? (gemeten loodrecht vanaf de voorkant van de trede tot de bovenkant van de leuning)	Ja / Nee	Nvt
	Indien nee: wat is de hoogte van de leuning?	<i>In cm:</i>	Nvt
	Is de omtrekmaat van het vrij te omvatten deel van de leuning tussen de 12 en 18cm?	Ja / Nee	Nvt
	Indien nee:	<i>In cm:</i>	Nvt
	Is het te omvatten deel van de leuning over de hele lengte obstakelvrij?	Ja / Nee	Nvt
	Is de leuning geschikt voor een belasting in alle richtingen van minimaal 5 kg? Dus is hij stevig en goed in de muur verankerd?	Ja / Nee	Nvt
	Zijn eventuele hoeken van het te omvatten deel van de leuning stomp? (dus niet scherp)	Ja / Nee	Nvt
	Is er ruimte rondom de leuning zodat je deze kunt vastpakken?	Ja / Nee	Nvt
	Steekt de leuning tenminste 30cm (horizontaal gemeten) voorbij de eerste en na laatste trede van ieder trapsegment?	Ja / Nee	Nvt
	Indien nee:	<i>In cm:</i>	Nvt
	Is het uiteinde van de leuning zo vormgegeven dat deze geen gevaarlijk obstakel vormt waaraan mensen zich kunnen bezeren? En zodanig vormgegeven dat haken met bv de mouw van een jas wordt vermeden?	Ja / Nee	Nvt

Maatvoering trapleuning

2.5 Binnendeuren

Aan de binnendeuren en aan de ruimte voor en achter de deur worden bepaalde eisen gesteld.

Eisen

- Vóór en achter de toegang ligt een vrij oppervlak $\geq 2,0\text{m} \times 2,0\text{m}$
- De vrije opstelruimte naast de slotzijde van deuren is $\geq 0,5\text{m}$ breed, tenzij de deur is voorzien van een openingsautomaat
- Drempels mogen een hoogteverschil hebben van maximaal 2cm eventueel in combinatie met een helling van 1:6 met een hoogte van maximaal 5 cm
- De vrije doorgang van deuren is ten minste 0,85m breed
- De openingshoek van draaiende deuren is ten minste 90 graden
- Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de eerst openende deur ten minste 0,85m
- Bedieningsweerstand van buitendeuren (= de met de hand uit te oefenen kracht op de greep om de deur te kunnen openen) $\leq 30\text{ N}$, anders deurautomaat toepassen.

Assistentie voor het openen van de deur is theoretisch ook mogelijk, maar deze moet dan gedurende de gehele openingstijd van het stembureau aanwezig en beschikbaar zijn.

2.5	Binnendeuren van gebouw entree naar stemlokaal		
	Deurtype	Handbewogen / Automatisch	nvt
	Vrij oppervlak voor en achter de deur $\geq 2,0\text{m} \times 2,0\text{m}$	Ja / Nee	Nvt
	Opstelruimte aan beide zijden van de deur $\geq 0,5\text{m}$ breed	Ja / Nee	Nvt
	Drempelhoogte maximaal 2 cm	Ja / Nee	Nvt
	Drempelhoogte is tussen 2 en 5 cm in combinatie met een drempelhulp met een helling van 1:6 (lengte gemeten over de grond minimaal 30cm)	Ja / Nee	Nvt
	Vrije doorgangsbreedte buitendeur minimaal 85 cm	Ja / Nee	Nvt
	De openingshoek van draaiende deuren is ten minste 90 graden	Ja / Nee	Nvt
	Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de eerst openende deur ten minste 0,85m	Ja / Nee	Nvt
	De deur is met weinig kracht te bedienen	Ja / Nee	Nvt

Opmerkingen:

3. Bruikbaarheid

3.1 In het stemlokaal

Ook de inrichting van het stemlokaal zelf moet geschikt zijn voor mensen met een beperkte mobiliteit en/of waarneming. Een scootmobiel moet wel in het stemlokaal kunnen komen, maar hoeft niet in het stemhokje te kunnen komen.

Eisen

- Standaard dienen in elk stemlokaal enige stoelen met en zonder armleuning te staan, waar mensen met een energiebeperking zonder hierom te moeten vragen gebruik van kunnen maken om uit te kunnen rusten. Minimaal 1 op de 5 stoelen heeft armleuningen.
- De (tijdelijke) vloerbedekking is vlak en heeft geen omkrullende randen.
- De routing in het stemlokaal is logisch, dus geen kruisende paden van komende en vertrekkende stemmers.
- Er is voldoende manoeuvreerruimte voor rolstoel/scootmobielgebruikers rond de meldtafel en het stemhokje. Vrije draaicirkel is minimaal 210 cm.
- De verlichting in het stemlokaal en in het stemhokje is voldoende.

3.1		In het stemlokaal	
		Minimaal 1 op de 5 stoelen heeft armleuningen.	Ja / Nee
		(Tijdelijke) vloerbedekking is vlak	Ja / Nee
		Logische routing in het stemlokaal	Ja / Nee
		Voldoende manoeuvreerruimte, vrije draaicirkel minimaal 210 cm.	Ja / Nee
		Verlichtingsniveau is voldoende	Ja / Nee

Opmerkingen:

3.2 In het stemhokje

Minimaal één stemhokje heeft standaard een verlaagd werkblad. Het is niet de bedoeling dat een kiezer hierom moet vragen. Het stempotlood dient bruikbaar te zijn vanuit een stoel en/of rolstoel.

3.2		In het stemhokje	
		Minimaal één stemhokje heeft standaard een verlaagd werkblad (dus het is niet nodig om hierom te vragen)	Ja / Nee
		Brandt de verlichting die boven het stemhokje hangt?	Ja / Nee
		Is de verlichting zo aangebracht dat er geen schaduw valt over het stembiljet?	Ja / Nee

Opmerkingen:

3.3 Voorzieningen voor mensen met een visuele beperking

Standaard dient een leesloupe met lampje aanwezig te zijn, die goed zichtbaar op de kiestafel te ligt

In het stemlokaal hoort een kandidatenlijst, eventueel vergroot, te hangen aan een vrije wand, onderkant minimaal 1m, bovenkant maximaal 1,80m boven vloer. De bereikbare opstelruimte vóór de op de wand aangebrachte kandidatenlijst is 2,0 x 2,0m Voor slechtzienden is de kandidatenlijst leesbaar met de in de stemruimte aanwezige leesloupe.

Het is toegestaan dat iemand die blind of zeer slechtziend is, een zelf gekozen iemand mee mag nemen in het stemhokje.

3.3	Voorzieningen voor mensen met een visuele beperking	
	Leesloupe met lampje is aanwezig	Ja / Nee
	Leesloupe ligt goed zichtbaar op de kiestafel	Ja / Nee
	Er is een kandidatenlijst aanwezig	Ja / Nee
	De opstelruimte voor de kandidatenlijst is niet bereikbaar of te klein	Ja / Nee
	De kandidatenlijst op een hoogte tussen 1m en 1,8 m boven de vloer	Ja / Nee
	Er staan geen obstakels voor de kandidatenlijst. Dus een slechtziende persoon moet met een loep de kandidatenlijst aan de wand kunnen lezen.	Ja / Nee
	Mag iemand die blind of zeer slechtziend is een zelfgekozen begeleider meenemen in het stemhokje om te helpen bij het stemmen?	Ja / Nee
	In het stemhokje met hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking staat een stoel met armleuningen	Ja / Nee
	Bij meerdere verkiezingen op één dag: Zijn er reliëfletters aangebracht op de stembussen?	Ja / Nee / Nvt

Opmerkingen:

Interviewvragen aan de tester met een visuele beperking na afloop van het stemmen.

1. Hoe ben je naar het gebouw met daarin het stembureau gekomen?
2. Heb je op- of aanmerkingen over de route naar het gebouw toe?
3. Hoe wist je dat je was aangekomen bij het gebouw met daarin het stembureau?
4. Heb je op- of aanmerkingen over de looproute binnen naar het stemlokaal toe?
5. Is de deur van de gebouwingang goed te vinden?
6. Hoe vond je dat je te woord werd gestaan door de medewerkers van het stembureau?
7. Kon je zelfstandig je stem uitbrengen?
8. Heb je nog tips voor een volgende keer?